

З ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

забуття були справедливі, – відповідав нам Яків Семенович. – Лише зі мною трапилася трагічна помилка. Але такі помилки у великій справі теж можна зрозуміти. Ліс рубають – тріски летять [1, с 152-153].

Таковы основные вехи жизни кафедры между 1933-1941 годами.

ЛИТЕРАТУРА

1. Берзер Анна. Сталин и литература // Звезда. – 1995. – № 11.
2. Бичко А.В., Бичко І.В., Табачківський В.Г. Історія філософії. – К., 2002.
3. Блудов Я.С. Про розвиток марксистсько-ленінської філософії на Україні у 20-30 роки // Філософська думка. – 1984. – № 3- 4.
4. Горський В.С. Філософія в українській культурі. – К., 2001.
5. Нариси історії філософії на Україні. – К., 1966.
6. Під марксистсько-ленінським прапором: Журнал. – 1934-1936 рр.
7. Харьковский университет 1809-1980. – Х., 1980.
8. Шовкопляс Н.К. К итогам борьбы на философском фронте Украины // Под знаменем марксизма. – 1936. – № 1.
9. Clorious and Dreadful. Nina Tretiak-Sields. Vantage Press. New-York.

Мамалуй О.О., Дениско Л.М., Короблєва Н.С.

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ У 1945-1990 Р.Р

Кафедра філософії у складі реєвакуйованого університету відновила свою роботу з вересня 1945 року. У 1945-1952 роках кафедру очолював доцент, згодом професор, член-кореспондент АН УРСР Д.Х. Острянин, а після його від'їзду до Києва цю посаду займав доцент А.І. Ристо (1953-1960 рр.). Викладацький склад кафедри в 1954 - 1960 рр. представляли два покоління: викладачі, які вже мали досвід роботи у вищих навчальних закладах у довоєнний період - це професор Д.Х. Острянин, професор Я.С. Блудов, реабілітований після ХХ з'їзду КПРС, доценти А.І. Ристо, Г.С. Сухов, М.Ф. Партолін. Друге, більш численне покоління, - викладачі, які розпочали свою викладацьку діяльність на кафедрі після війни: Ю.Ф. Бухалов, І.Л. Бейгель, М.Г. Глущенко, К.Г. Гавриш, Г.Ф. Коломієць, І.М. Куликов, О.С. Слабкий, В.П. Шерстнюк, О.О. Якуба.

Гостра потреба в підготовці кваліфікованих кадрів не тільки для університету, але й вузів міста, стала поступово задовольнятися з відкриттям аспірантури зі спеціальності „філософія" (1945-1946 рр.). Значна заслуга в організації науково-дослідницької роботи належала Д.Х.

З ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

Острянину, який відрізнявся досить широким спектром наукових інтересів, але найбільшу увагу приділяв історії вітчизняної філософської думки. Саме тут його пошук виявився найбільш результативним й активно підтриманим іншими науковцями кафедри. Згодом було видано низку монографій з цієї тематики: М.Ф. Партолін. Суспільно-політичні погляди М.М. Коцюбинського. Х., 1953; І.М. Куликов. Суспільно-політичні погляди Лесі Українки. К., 1953; Ю.Ф. Бухалов. Суспільно-політичні погляди П.А. Грабовського. К., 1957; А.С. Слабкий. Мировоззрение Н.В. Шелгунова. Х., 1960. Після опублікування другої монографії, присвяченої світогляду М.М. Коцюбинського, М.Ф. Партолін у 1970 р. захистив з цієї теми докторську дисертацію. З'явилися перші спеціальні розвідки з історії філософської традиції у Харківському університеті, зокрема присвячені Й.Б. Шаду і Т.Ф. Осиповському, які належали професору Й.Н. Кравцю [1], що працював на кафедрі філософії у передвоєнні роки, а потім був тісно зв'язаний з нею за своєю науковою проблематикою.

Наприкінці 50-х - спочатку 60-х років перед філософською думкою встали нові завдання. Вітчизняна філософія зосередила увагу на розробці гносеологічної та логіко-методологічної проблематики, що дало помітний поштовх осмисленню широкого кола філософських питань, зокрема з соціальної філософії. Здійснення цього повороту філософських досліджень у нашому університеті очолив відомий вчений, доктор філософських наук, професор Ю.Ф. Бухалов, який завідував кафедрою філософії з 1963 по 1975 роки. Він був серед перших українських філософів, які ґрунтовно досліджували такі центральні проблеми гносеології як пізнавальний образ, співвідношення практики і пізнання, суб'єкта і об'єкта, суб'єктивного і об'єктивного.

Його публікації, особливо у центральних філософських журналах - „Філософських науках" і „Філософській думці" [2] стали широко відомими спеціалістам. У 1965 р. засновано серію філософії „Вісника Харківського університету", першим головним редактором якої був Ю.Ф. Бухалов. Велика заслуга Ю.Ф. Бухалова в підготовці висококваліфікованих фахівців з різних галузей філософського знання і, в першу чергу, з методологічних питань сучасного наукового пізнання.

В цей час започатковується цикл монографічних розробок з філософських проблем сучасного природознавства. Виходять з друку монографії К.Г. Гавриш [3], М.В. Тополі [4], І.З. Цехмістра [5]. Водночас урізноманітнюється проблематика досліджень кафедри. А.А. Марк публікує одне з перших у радянській філософській літературі спеціальне монографічне дослідження, присвячене проблемі людини в історії філософії [6]. Систематичне узагальнення аналізу регулятивної функції права і моралі в сучасному суспільстві міститься у фундаментальній праці

З ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

О. О. Якуби [7], яка стала основою її докторської дисертації. Випуском окремої монографії О.Ф. Плахотний поклав початок розробці нової для кафедри тематики, пов'язаної з співвідношенням свободи і відповідальності [8]. На цікавій етичній проблематиці зосередились у своїй сумісній книзі Я.С. Блудрв і О.С. Степанченко [9].

У листопаді 1963 р. з ініціативи Ю.Ф. Бухалова і О.О. Якуби вперше в Україні було створено університетську Лабораторію конкретно-соціологічних досліджень. На її долю випала важлива роль у становленні та розвитку харківської соціологічної школи, на чолі якої протягом майже чотирьох десятиріч була доктор філософських наук, професор О.О. Якуба. Характерно, що прабатьком харківської соціології Олена Олександрівна вважала саме Ю.Ф. Бухалова. Вже у перші роки свого існування соціологічна лабораторія провела масштабне дослідження на 5 крупних машинобудівних заводах м. Харкова, результати якого опубліковані у колективній монографії „Роль громадськості в управлінні виробництвом (досвід конкретно-соціологічного дослідження)" (1968 р.). Важливим напрямком її дослідницької діяльності слугувало вивчення особистості студента та проблем її становлення (Див. колективну монографію, виконану під керівництвом професора О.О. Якуби: „Комуністичні ідеали і становлення особистості студента"-1977р.).

З ІСТОРИЇ ФІЛОСОФІЇ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

ЭТОС ФИЛОСОФА¹

Это - не первые философские чтения, посвященные профессору Ю.Ф. Бухалову. 10 назад, когда Юрий Федорович еще был в относительно добром здравии, наша кафедра проводила чтения, приуроченные к его 70-летию юбилею. Но, как говорится, большое видится на расстоянии и сегодня мы лучше, полнее осознаем роль и масштаб личности Ю.Ф. Бухалова.

Профессор Ю.Ф.Бухалов, безусловно, был человеком ярким, самобытным, равнодушным, предельно требовательным к самому себе и к другим. Он постоянно находился в напряженном творческом поиске, который, по моим наблюдениям, давался ему очень трудно, ибо, каждый раз ставя перед собой планку на предельной высоте, не ниже, на уровне личного рекорда, он крайне редко был удовлетворен сделанным. О таких людях говорят, что они - подобно горному потоку в грозу - перерастают самих себя, проходя через самоиспытание и самопреодоление.

Начав как историк украинской философии, Ю.Ф.Бухалов принял деятельное участие в том «гносеологическом повороте» отечественной философской мысли, который в то время возглавил Павел Васильевич Копнин, а затем очень многое сделал для актуализации социально-практического, социокультурного, антропологического предназначения нашей философии.

В собственно институциональном плане это вылилось в создание на кафедре философии Харьковского университета сначала Лаборатории социологических исследований, а затем - отдельной кафедры социологии, которая со временем инициировала образование социологического факультета. Не лишним будет напомнить, что именно бывшие аспиранты, так сказать, бухаловского призыва составили костяк новообразованной кафедры теории культуры и философии науки. А сегодня мы по праву можем сказать, что и открытие философского факультета могло состояться благодаря усилиям учеников профессора Ю.Ф.Бухалова.

Но вернемся на 10 лет назад. Не нужно напоминать, что это было за время. Вдумаемся или, лучше, вчувствуемся, вживемся в ситуацию, в которой оказался Юрий Федорович. Как человек, перешагнувший за свое 70-летие, причем человек идейный, мог пережить крушение того, чему он был искренне предан всю жизнь и, кстати сказать, за что он проливал свою кровь в Великую отечественную войну? Естественно, происходящее он не мог не воспринимать крайне обостренно как личную драму.

Говоря «предан идее», я невольно упрощаю, потому что на самом деле ни о какой слепой преданности говорить не приходится. Юрий Федорович весьма критически относился к тому, какими путями, средствами и ценой

З ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

воплощалась эта идея. При этом дело не ограничивалось доверительными беседами «тет-а-тет» на кухне или в курилке. Пожалуй, я об этом больше догадываюсь, чем точно знаю, но берусь утверждать, что он решался на довольно смелые по тем временам шаги. Так было, когда Юрий Федорович проявил мужество и по сути «приютил» на университетской кафедре бывшего «меньшевиствующего идеалиста» Анатолия Анатольевича Марка, пострадавшего в 30-х из-за своей, казалось бы, невинной работы, посвященной марксовской критике товарного фетишизма, - человека, тогда уже немощного физически, совершенно беспомощного в жизни, да и, кажется, в студенческой аудитории, но нашедшего в себе духовные силы посвятить себя созданию чуть ли не первой в советской литературе монографии о проблеме человека в философии. Так было и после разгрома кафедры философии Харьковской консерватории, когда Юрий Федорович по сути спас от расправы ее членов (Ю. Нестеренко, Г. Садовского, Л. Баткина, Ветрова).

Я знаю, что Юрию Федоровичу пришлось проявить некую небезопасную изобретательность, чтобы ускользнуть от участия во всеобщем «одобрямсе» чехословацкой акции 1968 г., но не только ее.

Ни в коей мере не будучи диссидентом, да и не будучи вполне свободным от некоторых ритуально-партноменклатурных атрибуций, Юрий Федорович Бухалов бесспорно был среди тех коммунистов, благодаря дальновидности, честности и активности которых стали возможны процессы демократизации в партии и обществе. Думаю, и здесь он руководствовался оцениваемым им по высшему разряду научным ориентиром. Как убежденный сторонник демократических принципов в научном общении, Юрий Федорович был уверен в плодотворной возможности как можно шире распространить и в конце концов повсеместно привить всякой культурной коммуникации людей этические принципы научного сообщества.

Но Юрий Федорович Бухалов никогда не нуждался, никому не позволил бы и не простил ни малейшего намека на снисходительное отношение к себе. Учитывая это, пожалуй, не стоит стыдливо умалчивать, что написанные им работы, в свое время воспринимавшиеся как оригинальные и новаторские, как существенно раздвигавшие горизонт отечественного философствования, сегодня едва ли в полной мере сохранили свое значение. Они, разумеется, представляют значительный интерес и должны стать предметом внимательного изучения историков нашей многострадальной философской мысли, но явная печать прошедшего времени вряд ли облегчает путь к ним современного читателя. Повторю во избежание недоразумений: для историков нашей философии - они непочатый край плодотворных исследований, но - и здесь я очень хотел бы ошибиться - едва ли они сегодня могут оставаться среди наиболее востребованных объектов философского чтения. Я вполне сознательно не обхожу этого деликатного момента, ибо это относится не только к работам Юрия Федоровича Бухалова, но и к работам многих других крупных философов советского времени, не исключая даже и П.В. Копнина.

З ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

Так что же пафос бухаловского философствования навсегда остался в прошлом и не может волновать душу современного читателя?

Нет. Я думаю, что все намного сложнее.

Но если даже это и так - а я уверен, что это действительно не так и ниже попытаюсь вкратце сказать, почему это не так - но если даже это и так, то все равно: того, каким образом Юрий Федорович Бухалов материализовал себя в своих делах и учениках, более чем достаточно, чтобы отдать ему дань величайшей благодарности и уважения, чтобы всегда помнить о его вкладе в историю философской традиции в Харьковском университете и Украине.

А теперь о самом трудном и, быть может, самом ответственном.

Какова та философская и человеческая миссия, служению которой посвятил себя Юрий Федорович Бухалов? Стала ли и она достоянием ушедшей истории или по-прежнему воспроизводит себя в качестве актуальной проблемы, вызывающей и к нашему нынешнему вниманию и усилиям?

Вполне осознавая возможное несогласие, я тем не менее полагаю, что Ю.Ф.Бухалов, как, впрочем, и П.В. Копнин, или, скажем, В. И. Шинкарук, А.И. Яценко или Г. А. Заиченко - в этом ряду можно назвать многих философов «хороших и разных» - были философами Homo soveticus, не пресловутых «совков», а именно Homo soveticus как особого исторического типа, который - не столь важно, осознавал это теоретически или нет, равно как и по праву или нет - реально ощущал себя в качестве авангарда всемирного освободительного движения в противовес всемирному поработительному движению. И так, меэду прочим, воспринимался довольно долго многими, если не явным большинством свободно мыслящих интеллектуалов Запада.

Оставляю пока в стороне марксистскую терминологию, она в данном случае вовсе не обязательна. Обратимся к Х. Ортеге-и-Гассету. Явно элитарно настроенный мыслитель, но он прекрасно понимает, что восстание масс в XX в. может как способствовать переходу к новому и невиданному этапу в общественном развитии человечества, означающему небывалое увеличение спектра всех возможностей человека, так и вести к катастрофе, поскольку вулканический выброс энергии народных масс на арене истории произошел с бешеной скоростью и турбулентностью, не позволявшими с необходимой основательностью приобщиться к ценностям культуры.

У нас это сопровождалось как многообещающими прорывами в неизведанное грядущее, так и катастрофическими срывами. Попытка освободиться от отчуждения обернулась небывалым отчуждением от свободы. Но значит ли это, что задача всеобщего освобождения навсегда погребена под руинами этой катастрофы? Значит ли это, что может быть спокойной совесть незначительного свободного меньшинства, если по-прежнему не свободно огромное большинство?

Обострю постановку проблемы до предела.

До недавнего времени, именуемого современностью или модерном, существовал негласный минимальный консенсус, или минимально

З ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗИНА

общий знаменатель, в отношении которого так или иначе сходились все основные легитимации - и марксистская, и либералы и социал-демократическая, и анархистская, и христианско-демократическая и мало ли какие. Это - понимание того, что большинство не должно страдать ради и по меньшинства, или, иными словами, свобода меньшинства не должна покупаться ел! дорогой ценой - несвободой, если хотите, рабством массового большинства.

Напротив, в сегодняшней ситуации вульгаризированного постмодерна смертельно опасной эпидемии стали приобретать крайне пессимистические настроения в отношении оправданности самой освободительной интенции. Ныне предпринимаются попытки в ряду других великих нарративов Просвещения отправить в отставку и идею всеобщего освобождения человека и общества. На этом фоне, по-моему, пафос творчества профессии! Юрия Федоровича Бухалова, как и других философов его круга, может стать аргументом в поддержку благородного стремления к утверждению свободы каждого как условия освобождения всех.

¹ Из выступления профессора Мамалуя АА. на Мемориальных чтениях, посвященных 80-летию профессора Ю.Ф. Бухалова (Харьковский национальный университет им. В.Н. Каразина, сентябрь 2001 года)

З 1976 до 1991 року кафедру очолював доцент (з 1983 року професор) О.Ф. Плахотний. У цей час велику увагу приділялось організаційному аспекту кафедральної діяльності, зміцненню трудової дисципліни, підготовці питань для обговорення на засіданнях кафедри і навчально-методичної комісії. Регулярно проводились відкриті або показові лекції, а також взаємовідвідування викладачами занять з обов'язковим наступним обговоренням їх змісту і якості.

Науково-дослідницька діяльність на кафедрі здійснювалась за двома напрямками: логіка і методологія наукового пізнання та проблема свободи і відповідальності. Перший напрямок поповнився новими публікаціями І.З. Цехмістра [10], який у 1977 році захистив докторську дисертацію, Л.І. Бондаренко [11], А.О. Іваніщенка і Г.В. Носка [12], О.В. Тягло [13]. Новаторською для тодішньої літератури з методології науки можна вважати монографічний аналіз ідеї різноманіття та її евристичного значення, здійснений В.В. Шкодою [14]. Для другого напрямку вирішальними були опублікування монографії О.Ф. Плахотного „Проблема социальной ответственности” (Харьков: Вища школа, 1981) і захист її автором у 1982 р. докторської дисертації.

Разом з тим помітно активізувались й дослідження з метафілософських проблем..

З ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

О.О. Мамалуй [15] і Ю.Ф. Бухалов [16] представили власні, монографічне обґрунтовані методологічні версії сучасної системи марксистської філософії у контексті єдності діалектичного і історичного матеріалізму.

У 1980 р. на базі Лабораторії конкретно-соціологічних досліджень було створено кафедру соціології (перший завідувач кафедрою - професор О.О. Якуба), діяльність якої і готувала всі необхідні передумови для відкриття спочатку спеціалізації з соціології, а згодом (у 1990 р.) й соціологічного факультету (перший декан - професор В.С. Бакіров).

Плідне сполучення на кафедрі філософії багатого спектру загально-філософських, логіко-методологічних і соціо-гуманітарних досліджень дозволило у 1990 р. створити нову загально-університетську кафедру філософсько-культурологічного профілю - кафедру теорії культури і філософії науки [17] (зав. кафедрою - професор І.З. Цехмістро).

До рубежу 80-х - 90-х років завдяки підготовці висококваліфікованих фахівців через аспірантуру і докторантуру, плідній науковій і навчально-методичній діяльності кафедра філософії Харківського університету утвердилася як один з визнаних в Україні центрів філософсько-культурологічного знання.

ЛИТЕРАТУРА

1. И.Н.Кравец. Т.Ф. Осиповский - выдающийся русский философ-материалист и естествоиспытатель.// Вопросы философии, 1951, №5; И.Н. Кравец. Т.Ф. Осиповский - выдающийся русский ученый и мыслитель. - М, 1955; И.Н. Кравец. Осиповский Т.Ф.// Философская энциклопедия. Т. 4. - М, 1967; И.Н. Кравец. И. Шад - профессор философии Харьковского университета начала 19 в.// Философские науки, 1960, № 4; И.Н. Кравец. Шад И.Б. // Философская энциклопедия. Т.5. - М., 1970.
2. Ю.Ф. Бухалов. Соотношение теории и метода в научном познании.// Философские науки, 1981, № 4;
Ю.Ф. Бухалов. Об общественно-историческом характере объекта.// Философские науки, 1984, № 6;
Ю.Ф. Бухалов. О соотношении основного вопроса философии и проблемы «субъект-объект» в марксистско-ленинской философии.// Філософська думка, 1985, №1.
3. Е.Г. Гавриш. Борьба материализма с идеализмом по вопросу о сущности жизни. - Х.: Изд-во ХГУ, 1965; КГ. Гаврик Эволюция форм взаимосвязи философии и биологии. - Х.: Изд-во ХГУ, 1976.
4. Н.В.Тополя. Прибор и его роль в познании физических явлений. - Х: Изд-во ХГУ, 1971.

**З ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА**

5. 5. И.З. Цехмистро. Диалектика множественного и единого. Квантовые свойства мира как неделимого целого. - М.: Мысль, 1972; 1.3. Цехмістро. Поняття протяжності і опис фізичної реальності. - Х: Вид-во ХДУ, 1972. Звернули на себе увагу також статті 1.3. Цехмістра у центральних філософських журналах країни: Апории Зенона глазами XX века.// Вопросы философии, 1966, № 3; Понятие протяженности и описание физической реальности.// Вопросы философии, 1968, № 11; Диалектический материализм и естественнонаучная картина мира.// Философские науки, 1979, № 2.
6. А.А. Марк. О проблеме человека в истории философии. (О сущности революционного переворота в философии). - Х: Изд-во ХГУ, 1970.
7. ЕА. Якуба. Право и мораль как регуляторы общественныгх отношений при социализме. - Х.: Изд-во ХГУ, 1970.
8. А.Ф. Плахотный. Свобода и ответственность. - Х: ХГУ, 1972.
9. Я.С. Блудов, А.С. Степанченко. О простоте и скромности. - Х., 1973.
- 10.И.З. Цехмистро, Н.П. Бобкова. Диалектика множественного и единого и континуум. - Х.: Вища школа, 1977.; И.З. Цехмистро. Поиски квантовой концепции физических оснований сознания. - Х: Вища школа, 1981.
- 11.Л.И. Бондаренко. Основные этапы становления сознания. (Логическое и историческое в генезисе сознания). -- К: Вища школа, 1979; Л.И. Бондаренко. У истоков логического мышления. М.: Знание. 1985.
- 12.АА. Иванищенко, Г.В. Носко. Природа единства философского и конкретно-научного познания. - Киев: Вища школа, 1989.
- 13.А.В. Тягло. Становление научной концепции целостности. - Х.: Вища школа, 1989. (У 1991 р. Після перебування у докторантурі сектора філософії фізики Інституту філософії АН СРСР О.В. Тягло захистив докторську дисертацію на тему „Філософсько-методологічні засади квантової концепції цілісності“). Див. також: А.В. Тягло. Рациональный холизм. Сб. избранных работ (1976 - 2003). - Х., 2003.
- 14.В.В. Шкода. Оправдание многообразия (Принцип полиморфизма в методологии науки). - Х.: Изд-во „Основа“ при ХГУ, 1990. (Через рік після виходу монографії В.В. Шкода захищає докторську дисертацію). Див. також: В. В. Шкода. Идея многообразия и научное познание.// Социологические исследования, 1987, № 6; В.В. Шкода. Три аспекта познания.// Філософська думка, 1987, № 4.
- 15.АА. Мамалуй. Методология „Капитала“ К. Маркса и системное единство диалектического и исторического материализма - Х: Вища школа, 1979. (Ця праця покладена в основу докторської дисертації О.О. Мамалуй, захищеної у 1982 р.). Див. також: Мамалуй А.А., Гриценко А.А. Восхождение от абстрактного к конкретному: метод исследования и метод изложения // Экономические науки, 1977, № 12.
- 16.Ю.Ф. Бухалов. Предмет и структура диалектического материализма в

**З ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА**

- свете материалистического понимания истории. - Х.: Изд-во при ХГУ, 1989. (Можна з достатньою підставою вважати цю монографію підсумковою працею професора Ю.Ф. Бухалова). На спростування широко розповсюдженого уявлення про нібито застарілість проблематики, пов'язаної зі взаємодією діалектичного і практичного матеріалізму, достатньо вказати на те своєрідне «друге дихання» яке останнього часу вона знайшла у працях таких філософів з міжнародним визнанням, як А. Бадддю і С. Жижек (Див.: А. Badiou. *Logics of Worlds: Being and Event*. – New York; London: Continuum, 2009 (Introduction: Democratic Materialism and Materialist Dialectic); S.Zizek. *The Parallax View*. – Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 2006 (Introduction: Dialectical Materialism at the Gates))
17. Див.: Приказ и.о. ректора Харьковского университета Н.И. Сазонова «Об организации кафедры теории культуры и философии науки» от 2 июля 1990 г.